

שמעתא למיקתא

גליון מב' פ' וארא התשע"א / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם יכול לכוין לצאת ידי המצוה, תוך כדי דבור מעשיית המצוה

פסק השו"ע (או"ח סי' ט' סעי' ב) "מצוות צריכות כוונה". וביאר המ"ב (שם ס"ק ז - ח) שהמקיים מצוה יש עליו לכוון לקיים בזה כאשר צוה ה', ואם לא כוון לא יצא אפי' מן התורה.

מעתה יש לדון במי שעשה מצוה ללא כונה ותוך כדי דבור כיוון לצאת ידי חובה, וכן בכל מקום שבעיני לשמה כעשיית ציצית [עיין שו"ע (או"ח סי' יא וסי' יא)], האם מהני לכוון תכ"ד אחרי גמר המעשה.

הנה **בנדרים** (19). איתא מי שיש לו חולה בתוך ביתו ונתעלף וכמדומה שמת וקרע ואחר כך מת לא יצא ידי קריעה אמר רשב"י אמר ריב"ל משום בר קפרא לא שנו אלא שמת לאחר כדי דיבור אבל בתוך כדי דיבור, כדבור דמי, ע"כ. ופירש הר"ן (שם) דכיון שמת תוך כדי דבור "כמאן דקרע השתא דמי", ע"כ. מבואר שתכ"ד נחשב כאילו "עשה המעשה עכשיו". [ועיין **בריטב"א** (נדרים 19: ד"ה אבל) שכתב שעיי' תכ"ד הוי כאלו "עכשיו" השלים דבורו].

וכן **בשערי יוסף** (ש"ה פכ"ב ד"ה והנה) כתב דכל שני דברים התכופים זה אחר זה חשיב כאילו הוא בבת אחת ומה"ט לענין קריעה יצא דהוי "כאילו קרע בשעת שמועה".

מעתה י"ל בנידון דידן אם כוון לצאת ידי חובת מצוה תכ"ד מסוף עשייתה מהני שהרי תוך כדי דבור הוי כעושה המעשה עכשיו, והרי מכוון לצאת.

וכן מצאתי שכתב **בתבא"ש** (סי' ד ס"ק ה) בענין השוחט לשם עבודה זרה שהבהמה נאסרת, דפשוט שאם שחטה בסתם ותכ"ד חישב עליה לעבודה זרה נאסרת. וכל זה הוא היכן שבשעת מעשה היה זמן למחשב עלה כמו בשחיטה שישנו לשחיטה מתחלה ועד סוף, אבל אם לאו לא תפסה בה מחשבה כלל כמבואר בזבחים (טו). בענין זריקת הדם. [וכן מצאתי

בהלכות קטנות (סי' קמ) שכתב שמי שברך על פרי ואחר שאכלו חשב תכ"ד לפטור כל מה שיאכל בברכה שברך דאפשר דמהני. ועיין **בוזאת הברכה** (עמ' 65) משי"כ בשם א' מגדולי הדור].

אולם שו"מ **בשפת אמת** (י"ד סי' ד סעי' ב ד"ה ואח"כ חישב) שתמה על דבריו דבשלמא לענין חזרה אמרינן תכ"ד כדיבור, משום דהדבר אינו מוחלט אצלו, אבל שנאמר מה שחישב אח"כ בתכ"ד יאסור למפרע אין לו מקום לפע"ד, ע"כ.

והחלקת יואב (ח"א אה"ע סי' ח ד"ה אך באמת) כתב שאין ראייה מהא דקריעה ליסודו של התבא"ש, דבקריעה גם התבא"ש מודה דאינו אלא קולא שהקילו חכמים, דהרי ביאר דתכ"ד מהני רק במקום שהיה מועיל מקודם. וכאן כיון שבזמן הקריעה היה חי, לא היה צריך להועיל מה שקרע אז. ועל כרחך דבקריעה הקילו חכמים כמי"ש **התוס'** (ב"ק עג ד"ה כ"י) [ועיי"ש (ח"ב סי' מה ד"ה אך, וסי' סה)].

מיהו מדברי הר"ן הני"ל משמע דהא דקריעה אינו קולא מיוחדת של חכמים, אלא מהני משום דחשיב שקורע עכשיו. והיינו שיסוד דינא דתכ"ד הוא שהמעשה שכבר עשה נמשך עד שיעור זמן של תכ"ד כנ"ל. ומי"מ יש לחלק בין הא דזבחים שלא מהני מחשבה אף תכ"ד, דהתם בשעת מעשה לא היה זמן למחשבה להתפס כיון שהוא זמן קצר, כמבואר בתבא"ש שם, משא"כ לגבי קריעה. [אולם קשה על התבא"ש מהא דהסתפקו בשי"ס [עיין בב"י או"ח סי'

(ט) לענין ברכות האם אזלינן בתר מחשבתו בשעת אמירת שם ומלכות או בתר תמימה, וקשה דהרי אפי' אם נאמר שאזלינן בתר מחשבתו, הרי מיד תוך כדי דבור משנה מחשבתו. אולם יש לדחות דאפשר דסי"ל להתבא"ש שתכ"ד אינו עוקר לשעבר אלא מתקן מכאן ולהבא, וכמי"ש **השד"ח** (כללים מע' התי"ו כלל יג). אלא דעיין **בנשמת אדם** (כלל כד אות א) **ובשואל ומשיב** (מ' חמ' סס"י) וב ד"ה והנה בשנת) שנקטו שהוא עוקר

[למפרע].

ועיין **בפמ"ג** (שם שפ"ד ס"ק ד), **בזבחי צדק** (שם אות ח) **ובכה"ח** (שם אותיות יב וטו), שפסקו כדברי התבא"ש להלכה [ועיין **באבני"ז** (י"ד סי' שנה אות כב)]. ועי"כ אפי' אם לא כוון עד שגמר קיום המצוה מי"מ יכול לחשוב תכ"ד לצאת ידי"ח אפי' אם אין המצוה נמשכת לאורך זמן שהרי שייך להחיל כוונה לצאת אפי' ברגע קט, ודו"ק.

שו"מ **בשש"כ** (פ"ס הגה לד) בשם **הגרשז"א זצ"ל** שהיוצא ידי"ח הבדלה וכדו"ע עיי' אחר יכול לחזור תכ"ד כי עיי' חזרתו ממחשבתו ממילא הכל בטל [ועיי"ש עוד (תקונים ומלוואים פ"ס הגה

[דז]. **ובהליכות שלמה** (תפלה פ"ז הגה כג) הביאו עוד בשם הגרשז"א דיש לדון במי שנתכוין לצאת רק בתכ"ד שלאחר גמר הברכה או קיום המצוה, אם מהני. ואולי הא בהא תליא, ע"כ. ולכאורה פלא שלא העיר מידי מדברי התבא"ש הני"ל.

האוכל בלא ברכה האם עובר על איסור או מבטל מצוה

אמרינן בגמ' [ברכות לה.] ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה מעל.

ולכא"ו נראה בפשטות דהאוכל בלא ברכה הרי הוא עובר על איסור מעילה (עכ"פ מדרבנן), ולא רק שביטל מצוה.

איברא דאכתי תקשי מהא **דאמרינן בגמ'** [ברכות י"ז ע"ב] מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר וכו', ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ואינו מזמן, ואין מזמנין עליו ופטור מק"ש וכו'.

ופי' שם **רש"י** ואינו מברך – ואינו צריך לברך ברכת במוציא. ואינו מזמן – אינו צריך לברך ברכת המזון.

וכ"כ **הטור** [י"ד סי' שמ"א] – מי שמתו מוטל לפניו וכו' ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון, וכן פסק לדינא **השו"ע** שם.

ואי נימא דכל שאוכל בלא ברכה הרי הוא עובר על איסור מעילה, א"כ תקשי היכי שרי לאונן לאכול בלא ברכה, דנהי דאונן פטור מכל המצוות מ"מ ודאי דלא התירו לו לעבור על שום איסור ואפי' לא איסור דרבנן.

ובאמת **באורחות חיים** [ח"ב הל' אבל] כתב וז"ל: מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר וכו', ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך, פי' שאינו צריך לברך ברכת המוציא, ולי נראה שמברך שאסור לו לאכול בלא ברכה כ"כ הבעל הלכות ז"ל.

והכי איתא **בכל בו** [הל' אבל ס"ס ק"ד] – יש מי שאומר שאבל כשמתו מוטל לפניו ועליו לקברו שפטור מכל המצוות האמורות בתורה שאינו מברך המוציא, ולי נראה שמברך שאסור לאכול בלא ברכה.

איברא דאכתי תקשי לדידן דקימ"ל כהרש"י דאינו מברך אף ברכת המוציא, היכי שרי ליה לאכול בלא ברכה, והלא איכא איסור מעילה.

עוד יש להקשות מהא **דתנן** [ברכות כ:] בעל קרי מהרהר בליבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה, ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו.

וה"נ תקשי דאי האוכל בלא ברכה הרי הוא מועל, א"כ היכי שרי לבעל קרי לעבור על איסור מעילה ולאכול בלא ברכה.

עוד יש להקשות מדברי **הסמ"ג** [עשין מ"ב] שכתב וז"ל: ועוד רבינו יעקב מביא ראייה דנשים מברכות על כל מצות עשה אע"פ שפטורות ממנו, מפ"ק דקידושין [לא]. דאמר רב יוסף מאן דאמר לי סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טובא לרבנן, מפני שהיה סגי נהור, ומסתמא אם היה פטור מברכת הפירות ומברכת המצות מזה לא היה עושה יו"ט.

האם אפשר להגביל ברכה שתחול רק על חלק מהפירות שלפניו

נחלקו גדולי הפוסקים האם מהני להגביל חלות ברכה, כלומר מי שמונח לפניו כמה מיני פירות שברכתם שווה האם ניתן לכוון לפטור חלק מהם ותו לא. לדעת הפר"ח (י"ד סי' יט ס"ק ח) מהני. אולם לדעת התבא"ש (סי' יט ס"ק יז) כיון דכל הפירות עומדות לפניו ומתכוין לאכול כולם לא מהני מה שמחשב שהברכה לא תפטור כי אם אחד מהם.

ובפמ"ג (או"ח סי' נב מ"ז ס"ק א) מוכח דסי"ל כהפר"ח, שהרי כתב שהמתכוין שלא לצאת בברכת אהבה רבה ידי חובת ברכת התורה שפיר דמי, ע"כ. וכן מבואר להדיא בדבריו בפתחה לברכות (אות י, ברכה אחרונה סדר המעלות). **ובתהלה לדוד** (סי' מז אות ו) תמה עליו דלפי שעה נעלמה ממנו דעת התבא"ש הנ"ל. ולכאורה לא קשיא מידי דפסק כהפר"ח. וכדברי הפמ"ג הנ"ל הביא המ"ב (סי' נב ס"ק ט). וכן מבואר להדיא דמהני להגביל חלות הברכה **בביאור הלכה** (סי' ח על סעי' יד ד"ה ר"א). [וכן מוכח מדבריו **בביאור הלכה** (סי' עה על סעי' ו ד"ה וסוב) **ומהשער הציון** (סי' רטו אות יח)].

אבל **בביאור הלכה** (סי' נב ד"ה ונ"מ יאמר) תמה על דברי הפמ"ג הנ"ל דבאמת צע"ג בזה לפי מה שכתב המאמר מרדכי שברכת אהבה רבה גופא היא ברכה"ת א"כ איך יוכל לחלק הכונה לשניהם, דהיינו לענין ק"ש יכוין שהברכה זו תהיה לשם ברכה עליה, ולענין שאר דברי תורה יכוין שהברכה זו קוראה על מנת שלא לצאת בה ברכת התורה, וצ"ע למעשה, ע"כ. ולכאורה דבריו סותרים שהרי תמיהתו שייכת לכאורה רק לפי התבא"ש.

וע"כ צריכים לומר דשאני ברכת התורה שבא לפטור את הק"ש שהיא עצמה תורה ודבר א' נינהו [עיי' **בחדושי חת"ס** (ר"ה כח): **ובאבני** (קס) דכל ק"ש יש בה ת"ת וא"א לצאת ידי ק"ש בלא ת"ת] וע"כ א"א להגביל הברכה. ולפי"ז יצא לנו חידוש דלכאורה יש לומר דה"ה שא"א להגביל חלות הברכה שתחול על רק על חלק מהפרי. [ואע"פ שלמעשה המ"ב (סי' נב ס"ק) נקט כהפמ"ג דמהני להגביל אף בכה"ג, מסתבר לומר דשאני התם דסוף סוף ב' מצוות חלוקות נינהו דהיינו ק"ש ות"ת, אבל הכא פרי אחד הוא], ודו"ק.

ועיי' **בביאור הלכה** (סי' כה על סעי' ו סד"ה וסוב) שכתב לתת טעם לדברי הפמ"ג שנקט שאין להגביל ברכת התפילין של יד שלא יפטור התפילין של ראש, וז"ל: ואולי טעמו כדי שלא ירגיל האדם את עצמו לפקפק אחר מנהגן של

ישראל שנתייחד ע"פ שיטות הרבה מהראשונים, עכ"ל. מוכח דלולי המנהג ניתן להגביל הברכות. וא"כ מבואר שניתן לעשות עצה זו להגביל חלות הברכה א"כ במקום דאיכא משום שמרגיל א"ע לפקפק אחר המנהג כנ"ל, אלא די ש לומר דדוקא בכה"ג דבא להוציא את עצמו מפלוגתא ניתן להגביל את הברכות. [ועיי' **בתורת חיים** (סופר שם ס"ק יז) שכתב טעם אחר לדברי הפמ"ג].

וכן נקטו להלכה כדברי הפר"ח **הרב פעלים** (ח"ב סי' כז ועיי' סס"ה). **והאור לציון** (ח"ב פ"ב אות י בהגה) [ועיי' **באג"מ** (ח"א סי' פז) בענין האם מהני להגביל ברכת שהחיינו למי שמונח לפניו כמה פירות חדשים (אפי' אם אינו רוצה לאכול עתה אותו מין)].

אולם **במנחת שלמה** (סי' יח אות י) מבואר דאין להגביל חלות הברכה, משום דמן הדין הרי פטור הוא בברכה א' על כל מה שאוכל, ונמצא שאם נראה אחד מברך על כל פרי ופרי, ואחד אינו מברך כי אם על פרי ראשון בלבד הוי זילזול בתקנת חז"ל כו', עכ"ל. אבל מדברי המ"ב הנ"ל מבואר דלא חיישינן לכך.

ומבואר בדבריו דלמ"ד דסומא פטור מכל המצות ה"ה דפטור מברכת הנהנין, וה"נ תקשי דנהי דסומא פטור מכל המצות מ"מ אכתי לעבור על איסור ודאי דלא שרי ליה. ובהא כבר עמד **תוס' הרא"ם** על הסמ"ג [שם] וכתב בזה"ל: אבל מ"ש אם היה פטור מברכת הפירות לא שמעתי בו פי' נכון, דבשלמא בברכת המצות איכא לסיפוקי בהו משום דכיון דאינו מחויב בעשיית המצוה הו"ל ברכה שא"צ והו"ל ברכה לבטלה, אבל מברכת הנהנין שכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה ה"ז מועל הא"י היא הסומא פטור. ושמא י"ל דדוקא במצות ל"ת שהוא מבטל התורה בידיים לא פטורוהו אבל במ"ע שהוא יושב ודבר תורה נעקר מאליו פטור, והכי נמי ברכת הפרות שאינו מבטל בידיים פטור.

ובזה יש ליישב נמי האי דינא דאונן דל"ל דחשיב עקירה בשב ואל תעשה דבכה"ג פטור האונן אף ממצות דאורייתא. איברא דהיא גופא קשיא אמאי חשיב ביטול מצוה בשב ואל תעשה, והלא בעצם אכילתו הרי הוא מועל.

והנה **באבני נזר** [או"ח סי' ל"ז ס"ק ח] כתב וז"ל: נחזור לענינינו דברכה נראה חיוב גברא וממילא כשנהנה בלא ברכה מעל, לא שיעקר טעם הברכה משום מעילה, וראיה לזה בעל קרי אוכל בלא ברכה לפניו, ואי איסור מעילה אף מדרבנן יהא אסור לאכול עד שיטבול, וכמו שאר איסורי אכילה מדרבנן שאסורים אפי' לחולה שאין בו סכנה, אלא ודאי מצוה בעלמא לברך וכשאסור לברך לא רמיא חיובא.

ולפי דבריו נתיישבו הדברים שפיר דהא דאמרינן שכל האוכל בלא ברכה מעל, היינו דמחמת שנתחייב הגברא בברכה ולא בירך חשיב מעילה, אבל בכה"ג דאינו מחוייב בברכה לא חל עליו כלל איסור אכילה ותו ליכא מעילה.

[נכתב ע"י הרב ש.פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני בטחון בה' (ג)

הכל בידי שמים ובידו לשנות הטבע, וגם בעת צרה - ויעוד החייב עניין הבטחון שידע עם לבבו כי הכל בידי שמים ובידו לשנות הטבעים ולהחליף המזל ואין לה' מעצור להושיע ברב ובמעט, וגם כי צרה קרובה ישועתו לבוא קרובה כי כל יוכל ולא יבצר מזימה...

ויבטח בה' בכל עת צרה וחשכה וידע באמת כי הוא רב להושיע מכל צרה וישועתו כהרף עין וע"כ יקוה לישועתו גם אם החרב מונח על צוואר האדם... ונאמר "בטחו בו בכל עת" (תהילים סב, ט) פירוש 'בכל עת' גם בעת שהצרה קרובה ולא ידע אדם דרך להנצל ממנה". (רבינו יונה, משלי ג, כז)

גם כשרואה שיצליח עפ"י ההשתדלות יזכור שהכל בידי שמים - "בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תשען... שלמות הבטחון - שיבטח אדם בשם ולא יבטח באדם, ולא גם בכח עצמו ועוצם ידו, ולא בשכלו ותבונתו, ועל כן אמר 'זאל בינתך אל תשען'...

והענין, כאשר יראה לך בשכלך ותבונתך כי המעשה אשר תעשה יצליח על דרך עצת לבך ותחבולות אשר תחשוב, אל תבטח על זה, כי הכל תלוי בידי שמים, שנאמר "משיב חכמים אחור ודעתם יסכל", רבות מחשבות בלב איש וגו', אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו... ונאמר "לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון" הנה כי גם מענה לשון איננו ביד האדם, אף כי הפועל". (רבינו יונה משלי ג, ז)

נעוד ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים" להערות בטל' 671169

העלון נתרם
להצלחת התורם שליט"א
ומשפחתו

לע"נ
הרב מנחם בן זאב זצ"ל

© שמענתא עמיקתא - הערות ותרומות בטל' 02 571-3932